

ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

Философия және саясаттану факультеті

ПСИХОЛОГИЯ

Айдосова Жанерке Кошкарарвна

Психология магистрі,

аға оқытушы

5-модуль

**Тұлғаның жеке дара -
типологиялық ерекшеліктерінің
тұлғалық дамудағы рөлі**

5-дәріс

**Тұлға құрылымындағы
темперамент, мінез және қабілет**

Дәрістің жоспары:

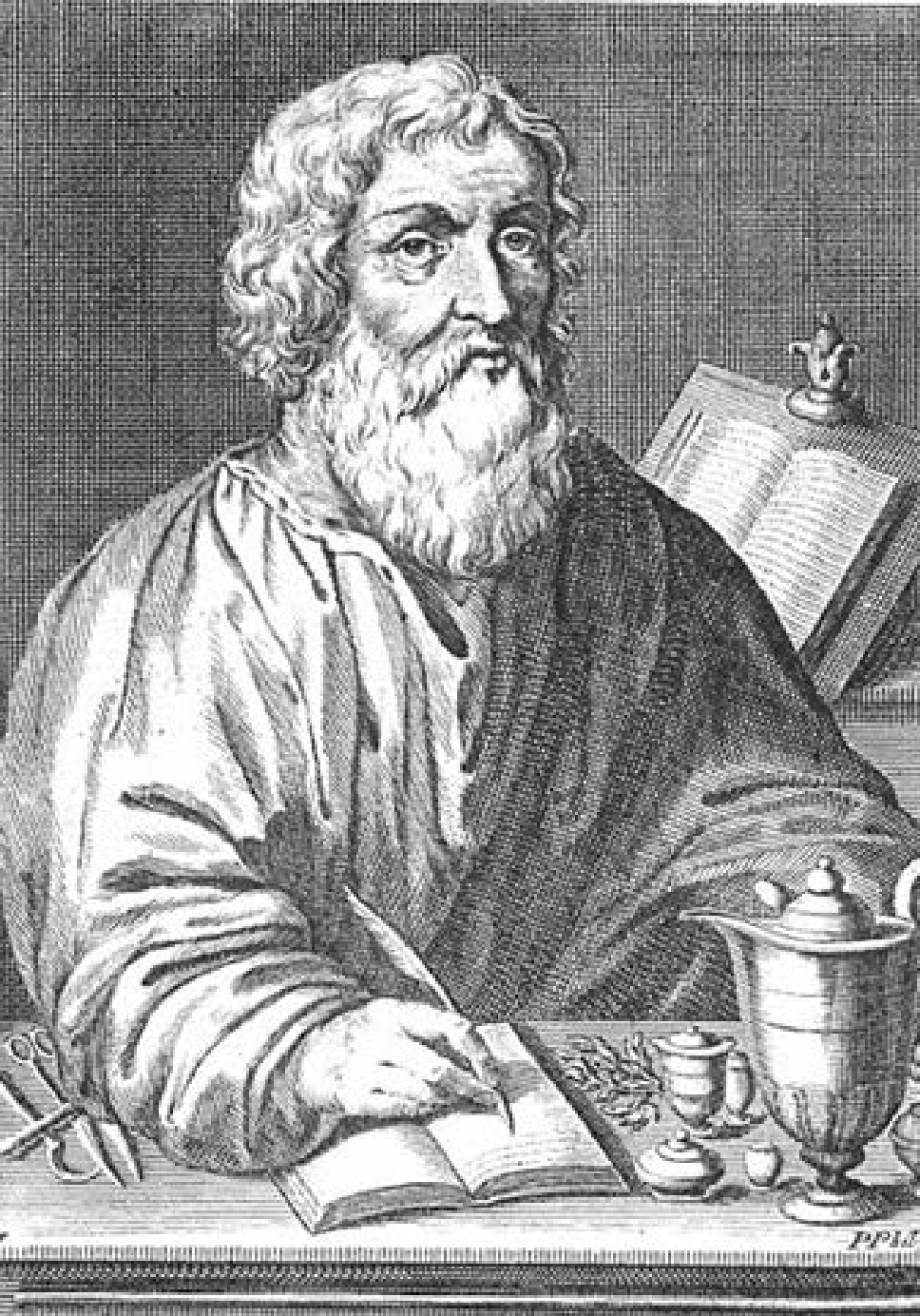
1. Темперамент туралы типологиялық ерекшеліктер.
2. Мінез бітістерінің қасиеттері.
3. Қабілет және оның түрлері.

Дәрістің мақсаты:

- темперамент, мінез және қабілеттің психологиялық ұғымдарын;
- теорияларын;
- олардың сипаттамасын;
- тұлғалық дамуда өзіндік мінез бітістерін;
- қабілеттің даму деңгейлерін талдау арқылы, тұлғаның индивидуалды-типологиялық ерекшеліктерінің ролін студенттерде қалыптастыру.

Темперамент

латын тілінен аударғанда temperamentum – тиісті бөліктердің қатынасы – психикалық процестердің өтуінің динамикалық ерекшеліктерін және белгілі бір жағдайда адамның іс-қимылын түсіндіретін психика ерекшеліктері.

I. Темперамент туралы типологиялық ерекшеліктер

Темперамент туа пайда болатын факторларға шартталған, ол өмірлік тәжірибе мен тәрбиеге тәуелді емес.

Темпераменттің негізін салған – ежелгі грек дәрігері **Гиппократ** (б.з.д. 460-377ж.).

Гиппократ бойынша темперамент түрлері

Сангвиник

- Қан басым

Флегматик

- Шырын басым

Холерик

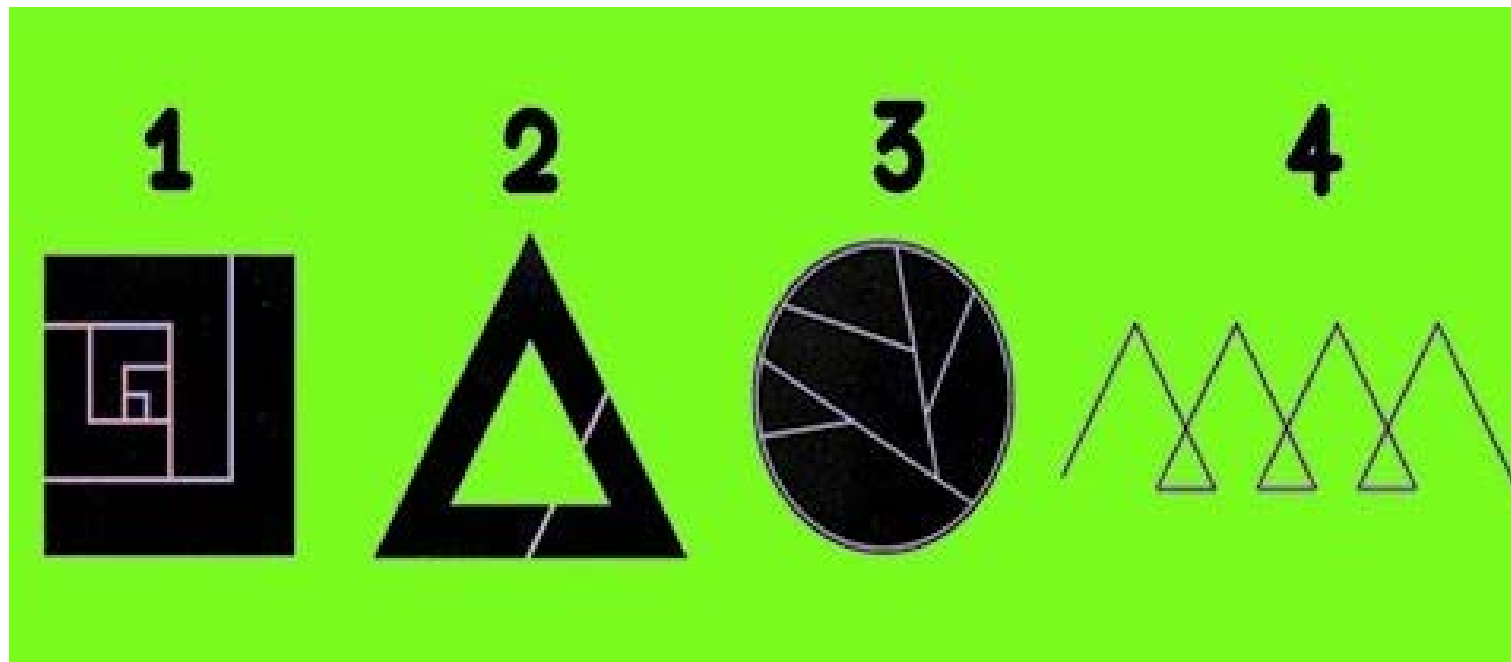
- Сары өт басым

Меланхолик

- Қара өт басым

Ал Сіздің темпераментіңіз қандай?

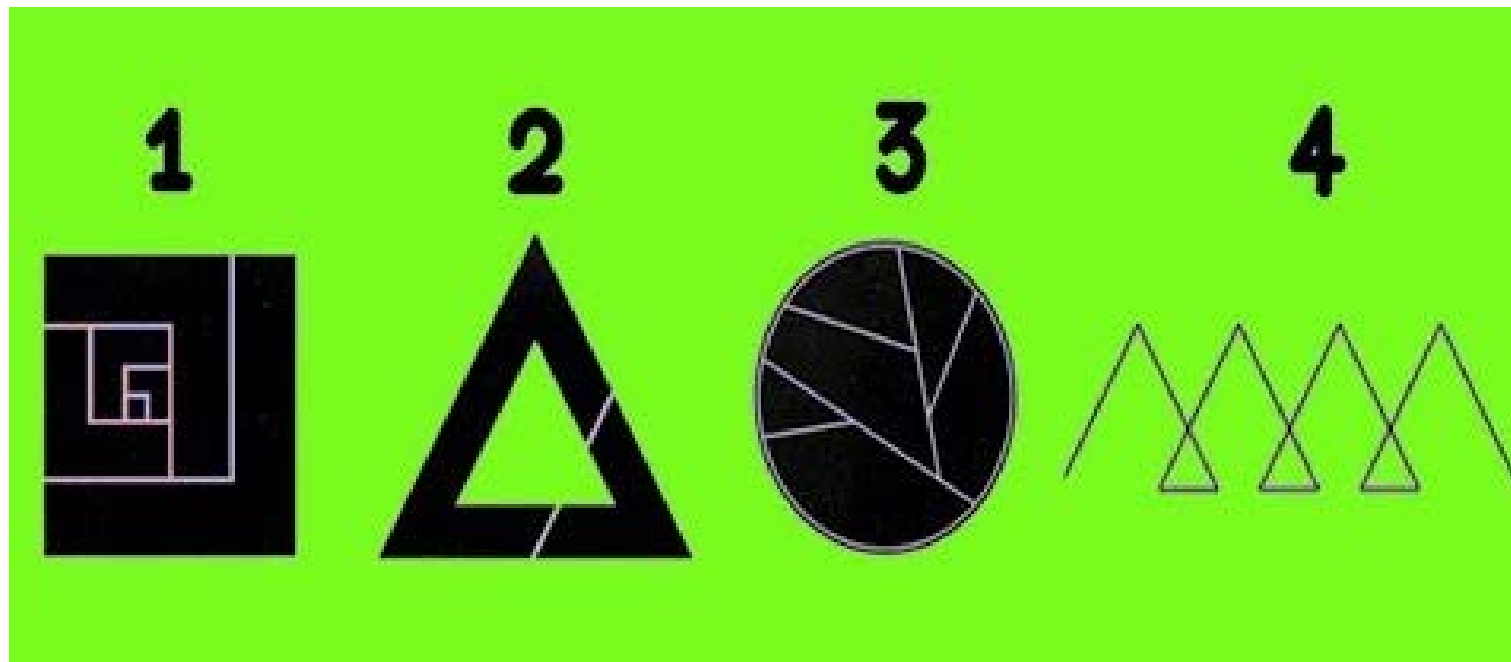

Флегматик

Холерик

Меланхолик

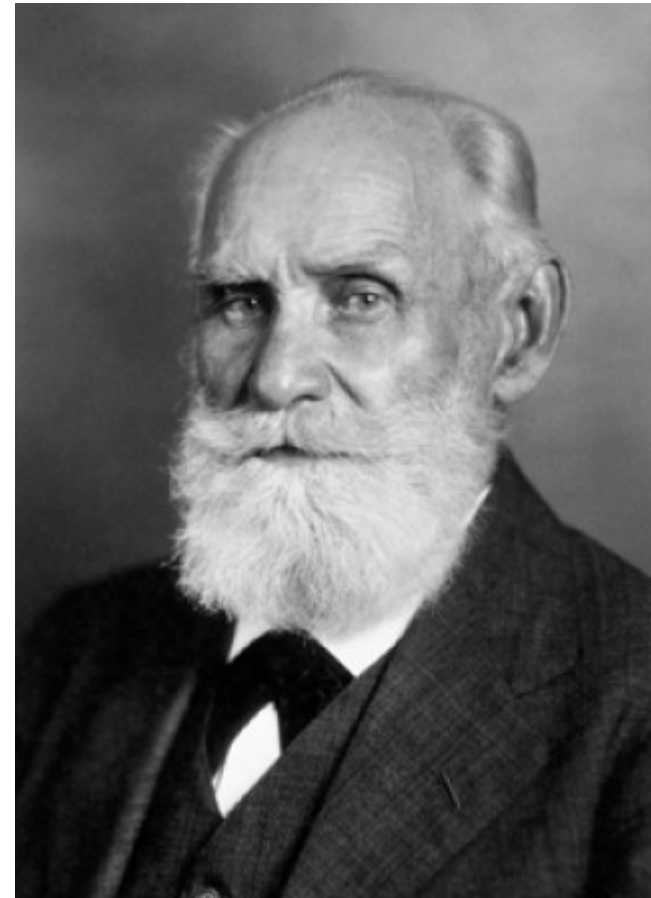
Сангвиник

Темпераментті адам организмінің ерекшеліктерімен байланыстыра білген ғалымдардың бірі **И.П.Павлов** болды.

Темперамент адамның жоғарғы жүйке әрекетіне:

- күші;
- тепе-теңдігі;
- белсенділігіне байланысты.

И.П. Павлов бойынша темперамент түрлері

II. Мінез бітістерінің ерекшеліктері

Мінез дегеніміз гректің «charakter» деген сөзінен шыққан. Мағынасы – із қалдыру, таңба.

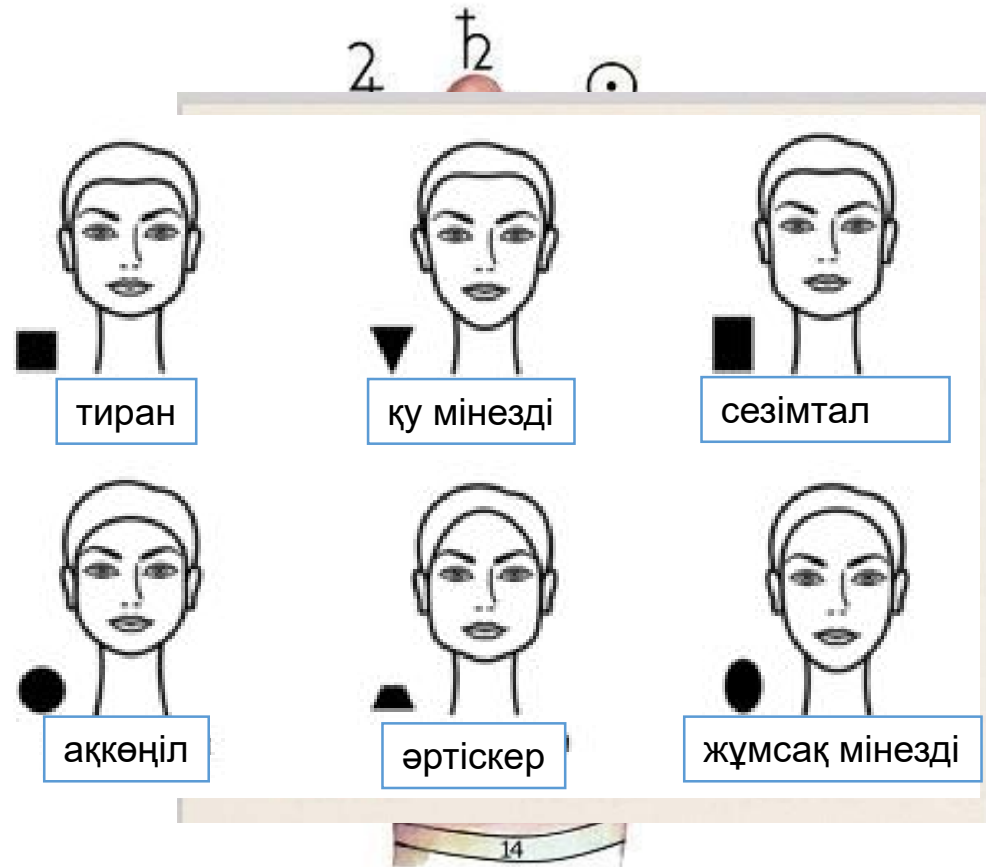
Адамның белгілі жағдаяттарда жасайтын типтік әрекеттерін сипаттайтын тұрақты даралық ерекшеліктердің бірлігі.

Мінез адамның негізгі өмірлік бет алысын және оның өзіндік әрекетінің айырмашылығын сипаттайтын сапалы өзгешелік.

Мінез ерекшеліктері – адамның даралық өзіндік психикалық қасиеттері.

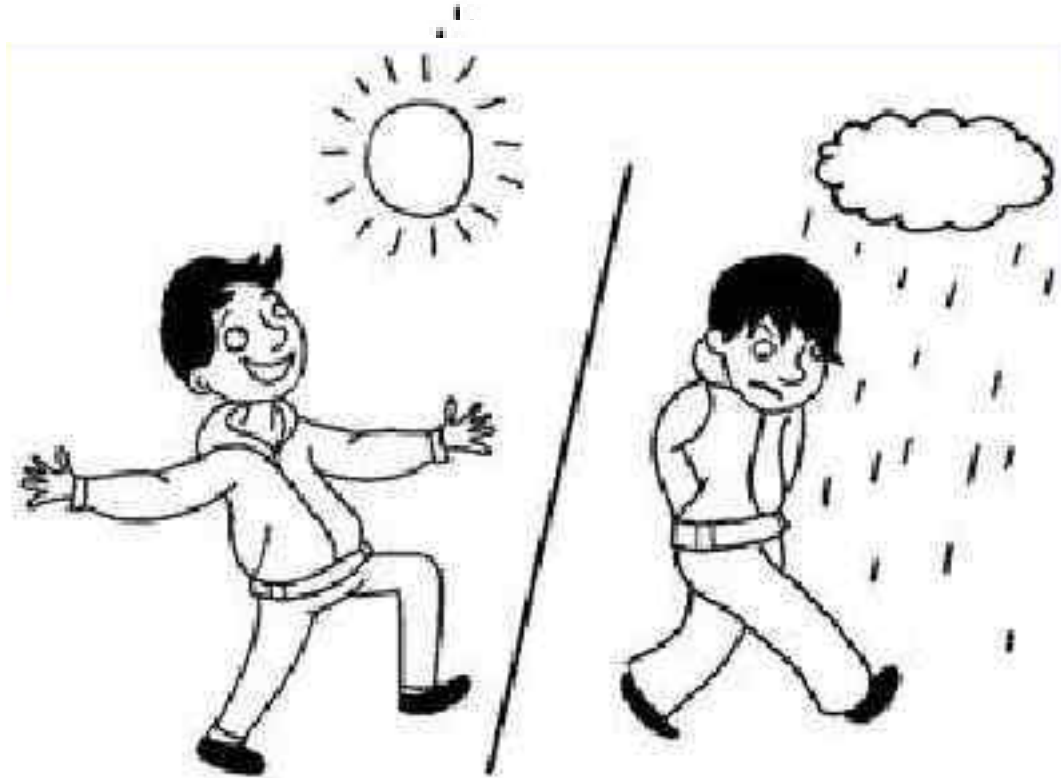
Мінез ілімдері

- Жұлдызнама
- Физиогномика
- Хиромантия
- Графология

А.Е. Личко мінез типологиясы

- Гипертимді тип
- Циклоидті тип
- Астено-невротикалық тип
- Сензитивті тип
- Психоастеникалық тип
- Шизоидті тип
- Эпилептоидті тип
- Истероидті тип
- Тұрақсыз тип
- Конформды тип
- Лабильді тип

Мінезіңізді қандай түспен сипаттауға болады?

Американ психологы Беатрис Айсмен түстердің адам мінезіне сәйкестігі жөнінде мынадай қызық қорытындыға келді

Қызыл – шапшаң мінезді, ақжарқын, тәуекелшіл, қарсыласуға әзір адамдар.

Жасыл – қайсар мінезді, жұмсақ жүректі, ақкөңіл адам. Қайрымды жандар.
Олар балаларына ерекше мейрімді.

Сары – қиялы бай, ұшқыр ойлары парасатымен ұштасып жататындар.

Көк – салқынқанды, өзіне сенімді, басқалардың ренжіткенін қаламайтындар.

Сиякөк – ешкімге ұқсамайтын дара творчестволық тұлғалар.

III. Қабілет және оның түрлері

Қабілеттің негізін нышан құрайды.

Нышан – қабілет дамуының алғышарты болып табылады.

Нышанға мидың анатомиялық, морфологиялық және физиологиялық қасиеттері ғана емес, сонымен бірге тікелей және жанамалы түрде тұқымқуалаушылықпен байланысты психикалық процестер де жатады.

Қабілет дегеніміз – қандай да бір іс-әрекетті жақсы, нәтижелі орындауда бір адамды екіншісінен ерекшелендіретін жеке дара психологиялық қасиеттер болып табылады.

Қабілеттің түрлері

```
graph TD; A[Қабілеттің түрлері] --> B[Арнайы қабілеттер]; A --> C[Жалпы қабілеттер]; B --> D[Музыкалық, математикалық, педагогикалық қабілеттер]; C --> E[Коммуникативті, творчестволық, ойлау қабілеті];
```

Арнайы қабілеттер

Музыкалық,
математикалық,
педагогикалық
қабілеттер

Жалпы қабілеттер

Коммуникативті,
творчестволық, ойлау
қабілеті

Дарындылық – адамды қандай да бір әрекетті табысты орындау мүмкіндігімен қамтамасыз ететін қабілеттің өзгеше сәйкестігі.

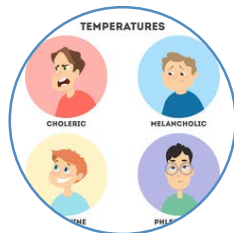
Талант деп қандай да бір іс-әрекеттің, әсіресе табысты, дербес түрде шешілуіне жағдай жасайтын аса үздік қабілеттіліктердің ұштасуын атайды.

Қабілет дамуының жоғары деңгейі **данышпандық** деп аталынады. Данышпандық туралы адамның шығармашылық жетістігі қоғамдық өмірде, мәдениет дамуында бүтін дәуірді құрастырғанда айтылады.

Қайталау сұрақтары

1. Темперамент түсінігі және оның түрлері.
2. Темперамент теориялары.
3. Мінез және оның сипаттамасы. А.Е. Личко типологиясы.
4. Түстер мен мінез қасиеттері.
5. Қабілет және оның түрлері.

Есте сақтайық!

Темперамент – тұлғаның туа біткен динамикалық сипаттамасы.

Мінез – әлеуметтік ортада қалыптасатын тұлғаның тұрақты ерекшеліктері. Мінез темперамент негізінде қалыптасады.

Тұлғаның индивидуалды-типологиялық ерекшеліктері негізінде нышан қалыптасып, қабілет дамиды. Олар жалпы және арнайы болып бөлінеді.

Пайдаланылған әдебиеттер мен интернет-ресурстар

Негізгі:

1. Белоус В.В. Темперамент и деятельность. – Пятигорск, 2010.
2. Петровский А.В. Введение в общую психологию. – М., 2009.
3. Тәжібаев Т. «Жалпы психология». – Алматы, 1998 жыл.
4. Доскалиева Р.Б. Мінез акцентуациясы: Оқу-әдістемелік құрал. – Орал: М.Өтемісов атындағы БҚМУ Редакциялық баспа орталығы, 2016. – 84 б.

Қосымша әдебиеттер:

1. «Қызықты психология». Республикалық ғылыми-практикалық, танымдық-психологиялық журнал. 2013 жыл, № 4. – 10-бет.

Интернет-ресурстар:

1. historymed.ru
2. histrf.ru
3. i.ytimg.com
4. stock.adobe.com
5. cf2.ppt-online.org